

УДК 78.071.1 (477)

Цитування:

Степурко В. І. Відповідність мовного контенту і творчих наративів композитора Юрія Шевченка. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 43. С. 129–133.

Stepurko V. (2023). Correspondence of Linguistic Content and Creative Narratives of Composer Yuriy Shevchenko. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. pr., 43, 129–133 [in Ukrainian].

Степурко Віктор Іванович,
композитор, заслужений діяч мистецтв України,
лауреат Національної премії
імені Тараса Шевченка,
кандидат мистецтвознавства, професор,
професор кафедри академічного і естрадного
вокалу та звукорежисури
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-2648-4766>
viktorstepurko@gmail.com

ВІДПОВІДНІСТЬ МОВНОГО КОНТЕНТУ І ТВОРЧИХ НАРАТИВІВ КОМПОЗИТОРА ЮРІЯ ШЕВЧЕНКА

Мета статті – визначити відповідність мовного контенту та творчих наративів сучасного українського композитора Юрія Шевченка, враховуючи загальні інтенції в музиці як емоційну налаштованість; дослідити мовний контент композитора, висловлений в інтерв'ю, у тісній взаємопов'язаності з прочитанням художнього задуму творчості композитора. **Методологія** дослідження пов'язана із вивченням людського мислення, розглядом наративу як певної дискурсивної структури, що оформлюється на основі власного досвіду людини, презентується системним та компаративним підходами, які допомагають визначити специфіку певних композиційних структур у музиці в порівнянні з авторським підходом до власної творчості у мовному контенті інтерв'ю. **Наукова новизна** дослідження полягає у розкритті наративів в авторській музиці з урахуванням композиторського мислення, його відчуттів і соціокультурних впливів на творчість, приміром у звертанні автора до казкових «світів» як знаково-звукового простору. **Висновки.** Існування суспільних протиріч призводить до появи в середовищі композиторів ідеї «чистої класики» і висловлюється у звертанні до символічних установок через синтетичні жанри театру, опери, балету, мюзиклу тощо. Висловлення наративів нового мислення відбувається також й у відвертих інтерв'ю композитора, на противагу власне музичній творчості, в якій ці напрями є висловленими у завуальованій ігровій формі.

Ключові слова: мовний контент, творчі наративи, інтенції в музиці, символічні установки, синтетичні жанри.

Stepurko Viktor, Composer, Honoured Artist of Ukraine, Laureate of Taras Shevchenko National Prize, Candidate of Arts, Professor, Department of Academic and Pop Vocal and Sound Engineering, National Academy of Culture and Arts Management

Correspondence of Linguistic Content and Creative Narratives of Composer Yuriy Shevchenko

The purpose of the article is to determine the correspondence between the linguistic content and creative narratives of the contemporary Ukrainian composer Yuriy Shevchenko, taking into account the general intentions in music as an emotional mood. It also aims to investigate the linguistic content of the composer expressed in interviews in close connection with the reading of the artistic intent of the composer's work. **The research methodology** is related to the study of human thinking, the consideration of narrative as a certain discursive structure that is formed on the basis of a person's own experience, and is presented by systematic and comparative approaches that help to determine the specifics of certain compositional structures in music in comparison with the author's approach to his own creativity in the linguistic content of the interview. **The scientific novelty** of the study lies in the disclosure of narratives in the author's music, taking into account the composer's thinking, his feelings and socio-cultural influences on his work, for example, in the author's appeal to fairy-tale "worlds" as a sign-sound space. **Conclusions.** The existence of social contradictions leads to the emergence of the idea of "pure classics" among composers and is expressed in the appeal to symbolic attitudes through the synthetic genres of theatre, opera, ballet, and musical. The narratives of new thinking are also expressed in the composer's frank interviews, as opposed to the music itself, in which these directions are expressed in a veiled playful form.

Key words: linguistic content, creative narratives, intentions in music, symbolic settings, synthetic genres.

Актуальність теми дослідження. З кінця ХХ – початку ХХІ століття в Україні з'являються творчі наративи, підживлені посткласичною стилістикою, якою послуговується певна кількість композиторів, таких як Г. Гаврилець, В. Камінський, В. Степурко, Ю. Шевченко, І. Щербаков, М. Чемберджи, О. Яковчук тощо. На початку ХХІ ст. її підхоплюють молоді композитори О. Родін, І. Небесний, Г. Кузіна, А. Комлікова та інші. Крім того, на початку ХХІ століття стиль багатьох композиторів, що притримувалися модерністських наративів змінився, однак, спільним для їх творчості залишилося іронічне або філософсько-символічне ставлення до сучасності, заглиблення до міфічних або казкових образів.

Аналіз досліджень і публікацій. Цей напрям як аналіз сфери висловлення людського мислення та комунікативного процесу досліджували: Р. Барт, К. Бремон, Ф. Джеймсон, Ж. Женет, М. Крайсворт, П. Рікер, М. Смульсон, Т. Титаренко, Ц. Тодоров, Є. Тшебінські, Р. Фішер та інші. Філософи Г. Гадамер, М. Гайдегер, П. Рікер та Р. Харре розглядають наратив як певну дискурсивну структуру, що оформлюється на основі власного досвіду людини. В українському музикознавстві проблему наративів, музичних знаків та кодів культури розглядали: О. Афоніна (1), Н. Герасимова-Персидська (2), О. Зінкевич (3), А. Луніна (4), В. Степурко (5) та ін..

Мета дослідження – з точки зору наратології розглянути відповідність мовного контенту та окремі твори сучасного українського композитора Юрія Шевченка, що зважаючи на посткласичну налаштованість особливо вирізняються своєю структурованістю. Враховувати контекст жанрової та стильової відповідності музичної мови композитора, метою дослідження є компаративний метод порівняння відповідності авторських думок, висловлених в інтерв'ю, з реальним музикознавчим і культурологічним аналізом наративів його творчості.

Виклад основного матеріалу. Творчий доробок композитора Шевченка Юрія Валентиновича (1953-2022) об'ємний і багатоманітний. Його твори яскраві за тематизмом, вишукані за формою або фактурою, величні за своїм філософським наповненням. Вони використовують різні музичні засоби виразності, але структуровані за класичними зразками вражають наповненістю сучасними філософськими ідеями, пошуком гуманістичних постулат для вирішення

проблем людства. Відомо, що саме такі твори досить часто стають класичними зразками свого часу. Однак зауважимо, наративна спрямованість особистісного погляду автора на сучасний йому світ може висловлюватися не лише у творчості, але й у мовному контенті, висловленому в інтерв'ю.

Автор даного дослідження проводив опитування композиторів різної творчої спрямованості, з метою виявлення їх ставлення до процесу кристалізації комплексу виражальних засобів, що існують в суспільній музично-слуховій свідомості як типові інтонаційно-ритмічні звороти, але можуть бути потрактованими композитором досить своєрідно. Виявлення оригінальності авторського композиторського задуму може здійснюватися через співставлення мотивно-тематичних утворень з рядом стильових та образно-жанрових засобів музичної виразності і підтверджуватися або спростовуватися в мовному контенті автора, висловленого в певних інтерв'ю.

При розгляді відповідей композитора Ю. Шевченка у зазначеному опитуванні звертає на себе увагу той факт, що вони є конкретними, але і багатозначними. Як творча особистість, розуміння поняття «внутрішній світ» або «духовність» автор визначає у матеріалістичному руслі як «генетичний код» [5, 155], а перший творчий імпульс як ідею, що потребує професійної роботи над її втіленням у життя. Однак, у відповіді на запитання про роль виховання або матеріального оточення (природи, ландшафту, соціуму тощо) у формуванні творчої особистості, Ю. Шевченко хоч і залишається прихильником ідеї «коду людини», але й зазначає загадковість творчості музичного генія, наприклад І. С. Баха. В той же час, у відповіді на запитання про вплив на творчу особистість ірреального і містичного світу (сни, нездійсненні мрії, лібідо), Ю. Шевченко трактує це як «раціональне й ірраціональне», ліву і праву півкулі головного мозку, знову ж таки, висловлюючи суто матеріалістичну сентенцію.

Зважаючи на той факт, що композитору Ю. Шевченкові протягом всього творчого шляху довелося працювати у напрямку театральної музики, а театр звичайно неможливо уявити без буфонади, цікавим виявилось його розуміння комічного в художній творчості (парадоксальність у співставленні, абсурдність поєднання, естетизація примітивного, «чорний гумор» тощо). На думку автора, розуміння комічного має розпочинатися з іронічного ставлення

мистця до власної персони. Автор даного дослідження ще за «радянських» часів у 80-х роках минулого століття був присутнім на молодіжній тусовці, де Ю. Шевченко влаштував гру-інсталяцію, у якій учасники уявляли себе «черв'ячками, що повзають по Червоній площі у Москві і вигукують партійні лозунги», таким чином висловлюючи ставлення творчої інтелігенції до тодішньої влади. Звичайно, з часом молодіжний запал творчої особистості перейшов до пошуку прихованих філософських глибин або мистецького висловлення у звертанні до казкових «світів» як знаково-звукового простору.

Варто згадати, що сам композитор мав неперевершене почуття гумору, але й світлий сонцедайний характер, що не дозволяв йому користуватися їдкою іронією або сарказмом у ставленні до людей. Особливо вражав пієтет Ю. Шевченка у ставленні до дітей. Цілком очевидно, що причиною цьому трагічна доля його родини - втрата сина у дитячому віці. Нагадаємо, що композитор є автором музики до дитячих мультфільмів, творів для дитячих хорів, довгий час співпрацював з дитячим музичним театром на Подолі. Його останньою роботою у цьому театрі була опера «Король Дроздобород» за віршованою п'єсою Богдана Стельмаха, створеною за мотивами однойменної казки Братів Грімм. Більше того, незадовго до своєї смерті композитор Юрій Шевченко мріяв про реалізацію нового творчого проекту – створення балету для дітей на основі популярного вже багато років в Україні мультфільму «Капітошка».

І звичайно ж, розуміння «кітчу» (заикленості, поганого смаку, гумористичного прийому тощо) як стилю використання розповсюджених інтонацій і образів, які прийшли з маскультури до серйозних жанрів, Ю. Шевченком сприймається як один із методів творчості для іронічного представлення негативних рис мистецьких персонажів. Особливо розмаїто такими прийомами він користується в балеті «За двома зайцями» та циклі для скрипки і струнного оркестру «Батярські пісні», використовуючи стилізацію й цитування розповсюджених інтонацій міського фольклору різних історичних періодів і регіонів України.

Зважаючи на пост класичні тенденції творчості композитора Ю. Шевченка, його ставлення до сучасних композиційних прийомів модернізму та постмодернізму виявляється несподівано прихильним. Тут варто згадати жартівливе, але не зовсім

релевантне зауваження автора даного дослідження щодо музики австрійського композитора Арнольда Шенберга: «Його музика про настрашене прислухання до урчання власних кишок», дуже негативно сприйняте тоді Юрієм Шевченком. Дослівно, на запитання: «Постмодернізм» як «новизна після новизни» - не парадокс?», він відповідає: «Це бажання в творчості оперувати такими знаками, які є зрозумілими і сталими формулами. Вони служать містками для розуміння між творцем і слухачем, або між творцем і його колегами виконавцями» [5, 156]. У відповіді на запитання: «Авангардизм» або «модернізм» як внутрішня психологічна установка творчої особистості – не є виявом певної зарозумілості або самозакоханості?», Юрій Шевченко трактує це, як «бажання вносити нову фарбу або новий погляд на свою творчість..., природне явище, яке переслідує кожен композитор. Навіть використовуючи академічні засоби виразності в своїй творчості, якимись легкими штрихами можна внести свіже повітря в начебто академічний твір» [5, 156]. Оскільки в музиці Ю. Шевченка дійсно епізодично використовуються екстравагантні авангардні звучання, такий «конструктивний підхід» у пост класичній стилістиці нагадує приклад засновника віденського класицизму в музиці Йозефа Гайдна, який використав литаври в одній зі своїх симфоній, щоб «розбудити» слухача й створив інсталяцію з почерговим покиданням музикантами сцени у іншій.

Позитивне сприйняття Юрієм Шевченком стилістики модернізму як новизни і постмодернізму як висловлення сентенції «все у всьому» є спрямованим на розширення засобів музичної виразності для впливу на слухача, а не висловленням даної естетики. Тож і зауваження автора дослідження, що поєднання поняття романтизму як похідного від романського (циганського) стилю у поєднанні з австрійсько-німецькою пісенно-танцювальною вивіреністю (4+4; 8+8; 16+16) є парадоксом, не сприймається композитором у такому руслі. Це для нього «подія», а «парадоксальність - є умовою творчості, тією чи іншою мірою» [5, 156].

Відстоювання Ю. Шевченком розуміння класицизму як естетики, що є обіпертою на реальність людського соціуму, культуру, «що не народжується з кожним поколінням, але має сталу форму і відштовхується від цієї сталості», відсутність її пов'язаності з ірреальністю і містицизмом «гармонії світу», говорить про екстраверсійну спрямованість його пост

класичних уподобань. І навіть зауваження автора даного дослідження про швейцарського психоаналітика Карла Юнга (1875-1961), який вказує на вплив на людину містичних сил, потрактовано як «особистий погляд... на побудову Всесвіту», а сам композитор вважає себе «краплинкою, що у цьому великому світі, великому хорі ... має подати свій голос» [5, 157].

Можна подивуватися факту присутності містичного компоненту в творах композитора Юрія Шевченка, наприклад, створеного «роздвоєним» образу головного героя у балеті «За двома зайцями», відтворення духу містечкового куражу в «Батярських піснях» або духу нації у творі «Ми є» на тему гімну України і не визнання цього факту у мовному контенті власних інтерв'ю. Так, на запитання автора дослідження про психічне «перепрограмування» (25-й кадр, гіпноз, медитація тощо), Ю. Шевченко відповідає: «Не думав про це». А у відповіді на питання про психічне збочення особистості, композитор знову апелює до матеріалістичної позиції стверджуючи, що «психічний стан, це природна субстанція, яка в певних категоріях дає дуже яскраві спалахи, творчі здобутки, її не можна імітувати, з цим треба народитися, вона генетично закладена вже в тій чи іншій особистості». Знову ж таки, парадоксальність поняття естетики «театру абсурду» в художній творчості, яка використовує принципи «компонування», тобто, певної узгодженої послідовності дій митця, не викликає у Юрія Шевченка здивування, бо «все є парадоксом», а «це є методом компонування, коли ми в події відкидаємо причинно-наслідкові зв'язки», що фактично означає хаос, але для композитора важливо, що він може бути використаним для створення певних концептуальних схем творчості.

Як бачимо, в системі координат посткласицизму композитор Ю. Шевченко мислить конструктивно й у всякому разі в мовному контенті остерегається того екзальтованого «виходу за межі». Однак закладеною свідомо чи підсвідомо в його творах відчувається містична двозначність, яка зникає з відчуттям національного як «середовища, де ти народився, ... реагування на це середовище у використанні фольклору або застереження від його використання». Мусимо тут констатувати, що Юрій Шевченко за народженням киянин і саме тому є закоханим наприклад у міську культуру Львова, що висловилося у його «Батярських піснях» або стилізаціях до музичної культури київського

різночинного люду у балеті «За двома зайцями».

Особливим твором композитора Юрія Шевченка слід вважати «Ми є» для скрипки та оркестру струнних інструментів на тему гімну України, якого автор даного дослідження до початку повномасштабної агресії московії проти України вважав кон'юктурним. На сьогодні, цей твір є відомим у всьому вільному світі, як символ незламності української нації. Тут можна повернутися до питання про вплив містичного на свідомість мистця, бо як інакше можна зрозуміти таке передбачення важливості виживання нації перед лицем екзистенційного ворога, що до останнього часу одягав маску «миротворця»?

Наукова новизна дослідження полягає у розкритті відповідності наративів у музиці до мовного контенту композитора Юрія Шевченка, висловленого в інтерв'ю як процесу, який поєднує в собі апелювання до соціальної складової або внутрішніх відчуттів, його звернення до суспільства, позитивному, чи іронічному ставленні до сучасності, пошуках філософських підходів або висловлених у звертанні до казкових «світів» як знаково-звукового простору. Вперше виявлено наративи творчого задуму у співставленні з мовним контентом автора, що дозволило розширити уявлення про формування концептуальності сучасної композиторської творчості пост класичної спрямованості.

Висновки. Існування суспільних протиріч призводить до появи в середовищі композиторів ідеї «чистої класики» і висловлюється у звертанні до символічних установок через синтетичні жанри театру, опери, балету, мюзиклу тощо. Висловлення наративів нового мислення відбувається також й у відвертих інтерв'ю на протигагу власне музичній творчості, в якій ці напрями є висловленими у завуальованій ігровій формі. Аналізуючи на основі мовного контенту творчість композитора Юрія Шевченка можна зазначити, що автор у творчості спрямований до пошуку прихованих філософських глибин казкових «світів» як знаково-звукового простору. Його твори використовують різні музичні засоби виразності, але структуровані за класичними зразками вражають наповненістю сучасними філософськими ідеями, пошуком гуманістичних постулат для вирішення проблем людства. Позитивне сприйняття Юрієм Шевченком стилістики модернізму і постмодернізму є спрямованим на розширення засобів музичної виразності для впливу на слухача, а не висловленням даної естетики.

Відстоювання композитором розуміння класицизму як естетики, що є обіпертою на реальність людського соціуму, культуру, утвердження відсутності її пов'язаності з ірреальністю і містицизмом «гармонії світу», говорить про екстраверсійну спрямованість пост класичних уподобань композитора, однак не спростовує факту присутності містичного компоненту в його творах.

Література

1. О. Афоніна. Коды культури і «подвійне кодування» в мистецтві. Монографія. НАКККіМ. Київ, 2017. 312 с.
2. Н. Герасимова-Персидская. Музыка, Время, Пространство. ДУХ І ЛІТЕРА. Київ, 2012. 408 с.
3. О. Зинькевич. MUNDUS MUSICALE. Тексты и контексты. Избранные статьи. ТОВ. «Задруга». Київ, 2007. 616 с.
4. А. Лунина. Композитор в зеркале современности. Том II. ДУХ І ЛІТЕРА. Київ, 2015. 468 с.

5. В. Степурко. Мистецька інтроверсія у творчості сучасних українських композиторів. Монографія. НАКККіМ. Київ, 2019. 159 с.

References

1. O. Afonina. (2017). Codes of culture and "double coding" in art. Monograph. NAKKKIM. Kyiv. 312 p. [in Ukrainian].
2. N. Gerasimova-Persidskaya. (2012). Music, Time, Space. SPIRIT AND LETTER. Kyiv. 408 p. [in Russian].
3. O. Zynkevych. (2007). MUNDUS MUSICALE. Texts and contexts. Selected articles. Ltd. "Friend". Kyiv. 616 p. [in Russian].
4. A. Lunina. (2015). The composer in the mirror of modernity. Volume II. SPIRIT AND LETTER. Kyiv. 468 p. [in Russian].
5. V. Stepurko. (2019). Artistic introversion in the works of modern Ukrainian composers. Monograph. NAKKKIM. Kyiv. 159 p. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 03.04.2023
Отримано після доопрацювання 04.05.2023
Прийнято до друку 15.05.2023*